

Agrarische sector Berkelland naar de volgende fase

*Een onderzoek naar de huidige situatie op het
platteland van Gemeente Berkelland*

Gemeente Berkelland

Hogenkamp Agrarische Coaching

21 juni 2019

Inhoudsopgave

04 Introductie

05 Achtergrond

07 Het onderzoek

09 Resultaten

19 Algemene indruk

26 Conclusie en aanbeveling

28 Bijlagen

Samenvatting

Voor u ligt het onderzoeksrapport dat geschreven is naar aanleiding van het projectplan 'Agrarische sector naar de volgende fase'.

Gemeente Berkelland wil een vitaal buitengebied houden waar het goed wonen en werken is. Zij heeft er als plattelandsgemeente belang bij dat er een sterke agrarische sector blijft en dat de stoppers op een efficiënte manier hun bedrijf beëindigen. De juiste ondernemers op de juiste plaats; ondernemers met een visie. Hiervoor is inzicht nodig in wat er op de erven speelt.

In hoofdstuk 1 zijn allereerst de actualiteiten in de agrarische sector aan bod gekomen. Wet- en regelgeving en maatschappelijke druk blijken o.a. factoren die een grote rol spelen binnen het agrarische bedrijf en dat maakt het toekomstperspectief onzeker.

De uitvoering van het project 'Agrarische sector naar een volgende fase' is in hoofdstuk 2 nader uiteengezet. In dit onderzoek staat de volgende vraag centraal:

'Wat zijn voor de gemeente Berkelland belangrijke ontwikkelingen en passende acties die bijdragen aan het welzijn van agrarische ondernemers, een duurzame en perspectiefvolle sector, alsmede een vitaal buitengebied?'

Om een antwoord hierop te krijgen is de volgende werkwijze gehanteerd: er zijn naar aanleiding van een introducerende brief telefoongesprekken met agrariërs gevoerd en dit werd, waar gewenst, gevolgd door een keukentafelgesprek. Hierbij is geïnventariseerd welke problematiek of vraagstukken er spelen en welke ondersteuning hierbij gewenst is.

In hoofdstuk 3 zijn de uitkomsten van de vragenlijsten geanalyseerd. Naar aanleiding van de telefoongesprekken zijn er 398 keukentafelgesprekken gevoerd met zowel actieve (76%) als gestopte (24%) erfeigenaren. Dit betroffen voornamelijk melk- en jongveehouders, akkerbouwers en houders van paarden. De meerderheid van het aantal actieve erfeigenaren (56%) is voornemens om deze huidige situatie voort te zetten. Er is onder andere geïnventariseerd naar asbest en duurzaamheid. Er blijkt bij veel boeren nog asbest aanwezig te zijn, maar het gros geeft aan dat de verwachting is dat dit binnen 5 jaar gesaneerd is. Redenen van erfeigenaren om deze termijn niet te halen, zijn de financiën. Aan duurzaamheid wordt veel ondernomen. Een meerderheid is al bezig met zonnepanelen, LED verlichting en warmteterugwinning.

Toch spelen er een aantal vraagstukken waar met name ondersteuning van de gemeente en van een coach gewenst is. Onderwerpen als vergunningen en mogelijkheden rondom een bestemmingsplan, vragen om hulp van de gemeente. Vragen rondom toekomstperspectief, bedrijfsbeëindiging en het vinden van balans in werk, privé en zorg vragen om de deskundigheid van een agrarisch coach.

Tot slot is er in hoofdstuk 4 aandacht besteed aan de algemene indruk die de teamleden van Hogenkamp Agrarische Coach tijdens het project hebben opgedaan. Er werden tijdens de keukentafelgesprekken prachtige gesprekken gevoerd waarin boeren vol liefde en passie vertelden over hun werk. Maar er is ook bezorgdheid. Bezorgdheid vanwege collega's die gestopt zijn, maar ook vanwege de ingevoerde fosfaatwetgeving. Ook overige wet- en regelgeving en de negatieve publieke opinie doen afbreuk aan het werkplezier. Er is veel waardering uitgesproken over het initiatief van de gemeente om dit project uit te voeren. Men heeft het als prettig ervaren om op een persoonlijke wijze te spreken over zichzelf en over het bedrijf tegen het neutrale, onafhankelijke en onpartijdige team van Hogenkamp Agrarische Coaching.

Het doel van dit rapport is om een goed beeld te verkrijgen van de stand van zaken binnen de agrarische sector in de Gemeente Berkelland en te weten komen wat er op de boerenerven speelt.

Introductie

Dit onderzoeksrapport is geschreven naar aanleiding van de inventarisatie van de huidige situatie binnen de agrarische sector van de Gemeente Berkelland. Maatschappelijke opinie, gezondheidsrapporten, duurzaamheidsdiscussies, het plussenbeleid, de fosfaatregeling, stoppersregelingen, nieuwe (natuur)wetgeving. Slechts een kleine greep uit de thema's die neerdalen op de agrarische sector.

Gemeente Berkelland wil een vitaal buitengebied houden waar het goed wonen en werken is. In het verleden heeft Berkelland vanwege bovengenoemde ontwikkelingen besloten om meer in de preventieve sfeer aandacht te gaan geven aan de agrarische sector. Zij heeft er als plattelandsgemeente belang bij dat er een sterke agrarische sector blijft en dat de stoppers op een efficiënte manier hun bedrijf beëindigen. De juiste ondernemers op de juiste plaats, ondernemers met een visie. Gemeente Berkelland heeft daarom gekozen voor erfbenadering. Hierdoor is inzicht gekregen in wat er op de erven speelt.

Medio 2018 heeft Gemeente Berkelland Hogenkamp Agrarische Coaching benaderd om middels keukentafelgesprekken te inventariseren hoe de situatie er per erf voor staat. Aan de hand hiervan wil de gemeente gerichte onafhankelijke ondersteuning bieden, waarmee ondernemers begeleidt worden naar een nieuw perspectief en hun hulpvraag kwijt kunnen.

In 2017 heeft er een soortgelijk project plaatsgevonden onder de varkenshouders binnen de Gemeente Berkelland. Ook dit project is uitgevoerd door Hogenkamp Agrarische Coaching. Hieruit bleek dat Berkelland als plattelandsgemeente geen goed beeld heeft van wat er precies op haar boerenerven speelt. De verschillen tussen de bedrijven die op papier nog bestaan en de werkelijke aantallen bleken groot. Om een correct beeld te kunnen schetsen van de gehele agrarische sector binnen de gemeente, staan daarom de overige agrarische bedrijven in dit project centraal.

Deze rapportage bevat de resultaten van de keukentafelgesprekken en de bevindingen van de coaches. Er blijken vraagstukken te spelen waar met name ondersteuning van de gemeente en van een coach gewenst is. Onderwerpen als vergunningen en mogelijkheden rondom een bestemmingsplan, vragen om hulp van de gemeente. Vragen rondom toekomstperspectief, bedrijfsbeëindiging en het vinden van balans in werk, privé en zorg vragen om de deskundigheid van een agrarisch coach. Dit document kan dienen als basis voor een oriëntatie en bezinning op ontwikkelingen die kunnen helpen om te komen tot een duurzame, perspectiefvolle sector en een toekomstbestendig landelijk gebied.

1. Achtergrond

In dit hoofdstuk komt de huidige stand van zaken binnen de agrarische sector in Nederland aan bod.

Turbulente tijden

Agrarisch Nederland kent turbulente tijden. Maatschappelijke druk, wet- en regelgeving, investeringen in duurzaamheid & innovatie en marktschommelingen maken het toekomstperspectief binnen bedrijven onzeker. De omvang van het aantal blijvende bedrijven wordt naar verwachting steeds groter. Het aantal boeren dat de komende jaren gaat stoppen is tevens groot. Met name in de Achterhoek is de verwachting dat meer dan de helft van de bestaande agrariërs stopt.

Maatschappelijke druk

Draagvlak voor 'license to produce', door de maatschappij op sectorniveau en door de directe omgeving op bedrijfsniveau, is niet meer vanzelfsprekend. Door een gebrek aan binding en kennis van de agrarische sectoren ontstaan subjectieve éézijdige discussies op (sociale) media over:

- megastallen (dierenwelzijn en ziektedruk);
- milieubewustzijn;
- landschapsbeheer;
- lokale productie (local-for-local);
- consumentengedrag.

Wet- en regelgeving

De voornamelijk nationale, toenemende regelgeving legt steeds meer beperkingen op aan de sector. Hierdoor wordt de kostprijs steeds verder opgedreven. Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- verplichte mestverwerking;
- de Melkveewet en de daarbij horende grondgebondenheid;
- fosfaatrechten;
- emissie van broeikasgassen en ammoniak;
- procedures voor ruimtelijke ordening;
- vergroeningseisen;
- derogatie;

- de KringloopWijzer (sinds 2017 verplicht voor alle melkveehouders).

Duurzaamheid

Het belang van duurzaamheid neemt toe door enerzijds wet- en regelgeving vanuit de overheid (ammoniak, mest), anderzijds door wensen/productie-eisen vanuit zuivelcoöperaties en retail (bijvoorbeeld biodiversiteit, energie en klimaat) en verwachtingen vanuit de samenleving (bijvoorbeeld landschap, dierenwelzijn, koe in de wei).

De belangstelling voor de melkveehouderij groeit bij de consument en burger. Dit vergt van melkveehouders, zowel individueel als collectief, een voortdurende bereidheid tot dialoog met de omgeving voor wat betreft duurzaamheidsitems.

De drie belangrijke topics zijn:

- behoud van weidegang (het niveau in 2018 was 82,0% ten opzichte van 79,4% in 2016);
- dierenwelzijn en diergezondheid (IBR, BVD, Paratbc, antibioticagebruik en levensduur van de veestapel);
- mineralenkringlopen (fosfaat): het produceren onder het nationaal fosfaatplafond met invulling van mestverwerking en grondgebondenheid.

Zuivelverwerkers hebben op basis van de doelen uit de Duurzame Zuivelketen duurzaamheidsprogramma's zoals 'Foqus planet' en 'KoeKompas' ontwikkeld. Ondernemers zijn hierbij verplicht om per jaar een aantal workshops te volgen over maatschappelijke thema's.

Innovatie

Op het gebied van innovatie neemt zowel de Nederlandse melkveehouderij als de gehele zuivelketen wereldwijd een leidende positie in. Het gaat dan om gebruik van big data en (verdere) automatisering van het voer- en melkproces.

Marktschommelingen

Door liberalisering van de Europese markt zijn Europese melkprijzen in sterkere mate onderhevig aan prijsfluctuaties in de wereldmarkt. Door de hoge (vaste) kostenstructuur heeft de Nederlandse melkveesector moeite om hier snel en adequaat op te anticiperen.

(Bron: Rabobank Cijfers en Trends, 2019)

In dit hoofdstuk zijn de actualiteiten in de agrarische sector aan bod gekomen. Wet- en regelgeving en maatschappelijke druk zijn o.a. factoren die een grote rol spelen binnen het agrarische bedrijf en maakt derhalve het toekomstperspectief onzeker.

2. Het onderzoek

De probleemstelling en de doelstelling van dit project wordt in dit hoofdstuk nader toegelicht. Wat gaf aanleiding tot het starten van dit project en wat was het doel van de Gemeente Berkelland? Tot slot worden de onderzoeksvragen benoemd.

1.1 PROBLEEMSTELLING

Maatschappelijke opinie, gezondheidsrapporten, duurzaamheidsdiscussies, het plussenbeleid, de fosfaatregeling, stoppersregelingen, nieuwe (natuur)wetgeving. Slechts een kleine greep uit de thema's die neerdalen op de agrarische sector. Gemeente Berkelland heeft er als plattelandsgemeente belang bij dat er een sterke agrarische sector blijft en dat de stoppers op een efficiënte manier hun bedrijf beëindigen. Hiervoor is inzicht nodig in wat er op de erven speelt, hetgeen nu nog ontbreekt.

1.2 DOELSTELLING

Het doel van dit onderzoek is om een goed beeld te krijgen van wat de stand van zaken is binnen de agrarische sector van de Gemeente Berkelland en wat er op de boerenerven speelt. Als een duidelijk beeld geschetst is, kan van hieruit verder gedacht worden over passende ondersteuning waarmee ondernemers begeleidt worden naar een nieuw perspectief.

1.3 ONDERZOEKSVRAGEN

Hoofdvraag

De hoofdvraag die tijdens dit project centraal heeft gestaan luidt als volgt: *“Wat zijn voor de gemeente Berkelland belangrijke ontwikkelingen en passende acties die bijdragen aan het welzijn van agrarische ondernemers, een duurzame en perspectiefvolle sector, alsmede een vitaal buitengebied?”*

Deelvragen

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden, is gebruik gemaakt van de volgende deelvragen:

- Hoe is de verhouding actieve versus gestopte agrarische ondernemers per woonplaats?
- Wat is de algemene stand van zaken van de agrarische sector in de gemeente Berkelland?
- Welke specifieke vraagstukken vragen om ondersteuning van derde partijen?

1.4 AANPAK

Om inzicht te verkrijgen in de stand van zaken binnen de agrarische sector is gekozen voor een praktijkgerichte benadering.

Gemeente Berkelland heeft een lijst verschaft van agrarische ondernemers binnen haar gemeente (varkenshouderij uitgesloten), bestaande uit 771 adressen. Deze was gebaseerd op de bestanden met milieuvergunningen van de ODA. Deze adressen hebben allen een brief ontvangen waarin het onderzoek werd ingeleid en werd gevraagd om inbreng als basis voor verdere uitwerking. Deze inbreng kon gegeven worden middels een vrijblijvend en anoniem keukentafelgesprek met één van de onafhankelijke agrarische coaches van Hogenkamp Agrarische Coaching (zie ook bijlage I voor de brief). In deze brief werd tevens aangegeven dat één van de teamleden van Hogenkamp Agrarische Coaching telefonisch contact zou opnemen voor, indien gewenst, een afspraak.

Op basis van deze brief zijn de ondernemers telefonisch benaderd en is kort geïnventariseerd hoe de stand van zaken is en of er behoefte bestond aan een keukentafelgesprek. Hierna hebben de keukentafelgesprekken plaatsgevonden en is geïnventariseerd welke problematiek of vraagstukken er spelen en welke ondersteuning hierbij gewenst is.

Het benaderen van de adressen heeft in drie fases plaatsgevonden, omwille van het grote aantal adressen.

De uitvoering van het project 'Agrarische sector naar een volgende fase' is in dit hoofdstuk nader uiteengezet. Het doel van dit project is een goed beeld verkrijgen van de stand van zaken binnen de agrarische sector van de Gemeente Berkelland en te weten komen wat er op de boerenerven speelt. Middels een aantal deelvragen, welke verwerkt zijn in de vorm van een vragenlijst, moet er antwoord gegeven kunnen worden op de centrale vraag van dit onderzoek:

'Wat zijn voor de gemeente Berkelland belangrijke onderwerpen en passende acties die bijdragen aan het welzijn van agrarische ondernemers, een duurzame en perspectiefvolle sector, alsmede een vitaal buitengebied?'

Om inzicht te krijgen in de situatie op de boerenerven, zijn er telefoongesprekken geweest en werd dit, waar gewenst, gevolgd door een keukentafelgesprek. Hierbij is geïnventariseerd welke problematiek of vraagstukken er spelen en welk ondersteuning hierbij gewenst is.

3. Resultaten

In dit hoofdstuk komen de uitkomsten van de telefoongesprekken, keukentafelgesprekken en vragenlijsten aan bod. Daarbij wordt specifiek aandacht besteed aan de verhouding actieve en gestopte ondernemers en de gewenste ondersteuning vanuit ondervraagde ondernemers.

3.1 TELEFOONGESPREEKEN

Nadat de gemeente Berkelland de agrarische ondernemers per brief op de hoogte heeft gebracht van het project 'Agrarische sector naar een volgende fase', zijn zij telefonisch benaderd door de teamleden van Hogenkamp Agrarische Coaching. Hieruit zijn 406 afspraken voort gekomen. Op 8 adressen zijn de gesprekken samengevoegd, wat uiteindelijk geleid heeft tot een totaal van 398 gesprekken. 365 van de benaderden had geen behoefte aan een afspraak. Redenen die hiervoor zijn aangegeven zijn omdat ze gestopt zijn, geen belangstelling hadden bij een gesprek of naar eigen zeggen alles op de rit hebben.

3.2 ACTIEVE VERSUS GESTOPTE AGRARIËRS

Tijdens de telefoongesprekken is geïnventariseerd of de betreffende ondernemer nog actief is in de agrarische sector of inmiddels is gestaakt. Van de 771 benaderden is 56% (430) nog actief en is er 44% (341) gestopt. Specifiek is de verhouding per plaats als volgt:

	ACTIEF	% T.O.V. TOTAAL	GESTOPT	% T.O.V. TOTAAL	TOTAAL
Beltrum	76	56	60	44	136
Borculo	22	58	16	42	38
Eibergen	81	53	71	47	152
Geesteren	41	62	25	38	66
Gelselaar	17	47	19	53	36
Haarlo	16	64	9	36	25
Neede	51	62	31	38	82
Rekken	44	75	15	25	59
Rietmolen	16	52	15	48	31
Ruurlo	66	46	80	55	146
<i>Totaal</i>	<i>430</i>		<i>341</i>		<i>771</i>

Tabel 3.1 Verhouding actief/gestopt per woonplaats

In tabel 3.1 is te zien dat vooral in de plaatsen Gelselaar, Ruurlo en Rietmolen relatief de meeste stoppers zijn ten opzichte van het aantal agrarisch ondernemers in die betreffende plaats.

3.3 ALGEMENE STAND VAN ZAKEN

Tijdens de keukentafelgesprekken is met de agrarisch ondernemers een vragenlijst ingevuld. Hierbij kwamen o.a. asbest, duurzaamheidsmaatregelen, lege stallen en de vraag naar ondersteuning aan bod. In deze paragraaf zullen de uitkomsten van deze vragenlijst achter-eenvolgens besproken worden. De vraag naar ondersteuning komt terug in paragraaf 3.4.

Hoofddiergroepen

Allereerst is er geïnventariseerd in welke hoofddiergroepen de benaderden actief zijn. De resultaten hiervan zijn in tabel 3.2 hieronder weergegeven. Uit de 398 gesprekken die gevoerd zijn, blijkt dat er nog 304 agrariërs zijn die agrarisch actief zijn. 94 adressen hebben hun agrarische werkzaamheden gestaakt.

HOOFDDIERGROEP	AANTAL	IN %
Koeien (<80)	95	31
Koeien (80-200)	97	32
Koeien (>200)	5	2
Zoogkoeien	5	2
Rosékalveren	4	1
Vleesvarkens (<1.000)	5	2
Vleesvarkens (>2.000)	2	1
Kippen	8	2
Akkerbouw	12	4
Paarden	18	6
Schapen	3	1
Jongvee	32	10
Vleesvee	6	2
Overig	12	4
<i>Totaal</i>	<i>304</i>	<i>100</i>

Tabel 3.2 Actieve agrariërs onderverdeeld in hoofddiergroepen

Uit deze tabel valt op te maken dat de meerderheid, ruim 78%, werkzaam is in de rundveehouderij.

Onder het kopje 'overig' in deze tabel vallen zorgboerderijen en andere agrarisch gerelateerde bedrijven.

Verwachting bedrijfsmatige toekomst

Een volgende vraag die gesteld is, betreft de bedrijfsmatige toekomst die de agrarische ondernemers voor ogen hebben. 94 van de bezochte erfeigenaren is reeds gestopt en 304 zijn op dit moment nog actief. Hiervan is de meerderheid, 56%, voornemens om de huidige situatie voort te zetten. Een percentage van 37% wil in de toekomst graag groeien. Het aantal agrariërs die voornemens zijn om binnen nu en 3 jaar te stoppen, bedraagt 7%.

De erfeigenaren die aangeven in de toekomst te willen groeien, zijn in de volgende sectoren actief:

HOOFDDIERGROEP	GROEIEN	%
Akkerbouw	1	0,9
Geiten	1	0,9
Jongvee	4	3,6
Kippen	3	2,7
Koeien (<80)	34	30,6
Koeien (80-200)	53	47,7
Koeien (>200)	3	2,7
Konijnen	1	0,9
Paarden	5	4,5
Rosékalveren	2	1,8
Vleesvarkens (<1.000)	1	0,9
Zoogkoeien	2	1,8
Zorgboerderij	1	0,9
<i>Totaal</i>	<i>111</i>	<i>100</i>

Tabel 3.3 Voornemen tot groeien per sector

Uit tabel 3.3. is op te maken dat het overgrote merendeel actief is in de rundveehouderij.

Asbest

Op de vraag of er nog asbest op de daken aanwezig is, antwoord 71% bevestigend. Hier worden diverse argumenten voor gegeven. In de tabel hieronder zijn enkele argumenten uiteengezet.

ARGUMENTEN EN TOELICHTING VOOR UITSTEL ASBESTSANERING

- “Lukt om financiële redenen niet voor 2024”;
- “Minder strenge regelgeving wat betreft het saneren, dan kan het veel makkelijker”;
- “Meer tijdsruimte nodig”;
- “Ik zou graag een financiële tegemoetkoming van de gemeente zien”;
- “Als de gemeente betaald, wil ik mijn dak beschikbaar stellen voor zonnepanelen”;
- “Er is meer subsidie nodig”;

Tabel 3.4 Argumenten en toelichting voor uitstel asbestsanering

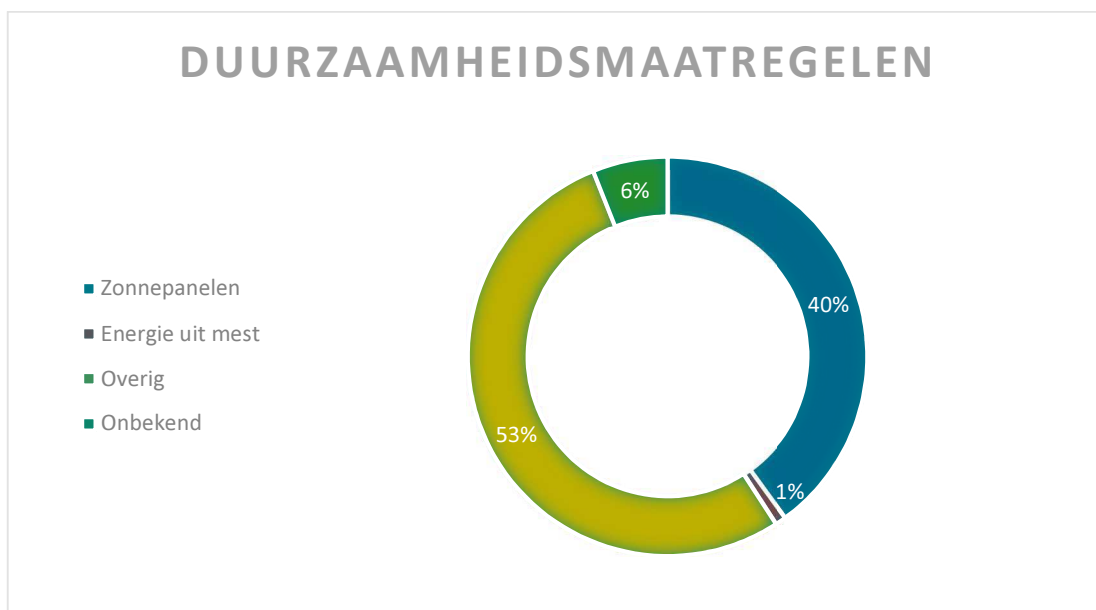
Aan de 71% die aangeeft dat er nog asbest op de daken ligt, is de vervolgvraag gesteld of het haalbaar is dat zij het asbest nog voor 2024 gaan saneren. Hier wordt verschillend op geantwoord. 56% geeft aan dat dit binnen 5 jaar wel haalbaar is. 17% geeft aan dat asbestsanering niet gaat lukken (voor 2024) omdat dit vanwege financiële redenen niet haalbaar is. Daarnaast is er ook een percentage van 4% die aangeeft dat zij willen dat de regeling inzake de sanering soepeler wordt. 23% geeft aan dat zij voor nu nog afwachten met sanering en willen zien of de bestaande regeling intact blijft en wat hiermee gaat gebeuren.

NB: Inmiddels is duidelijk geworden dat er nog geen wettelijk verbod is op het hebben van asbestdaken per eind 2024, maar ten tijde van de gesprekken was de verwachting nog wel dat er per begin 2025 een verbod zou zijn.

Duurzaamheid

Middels de vragenlijst is geïnventariseerd of men al bezig is meer duurzaamheidsmaatregelen en zo ja, op welk vlak. Van de 398 bezochten geven 256 ondernemers aan inmiddels met duurzaamheid bezig te zijn. 142 ondernemers zijn nog niet met duurzaamheid bezig.

In de diagram hieronder is uiteengezet met welke duurzaamheidsmaatregelen men bezig is.

Figuur 3.1 Diagram duurzaamheidsmaatregelen

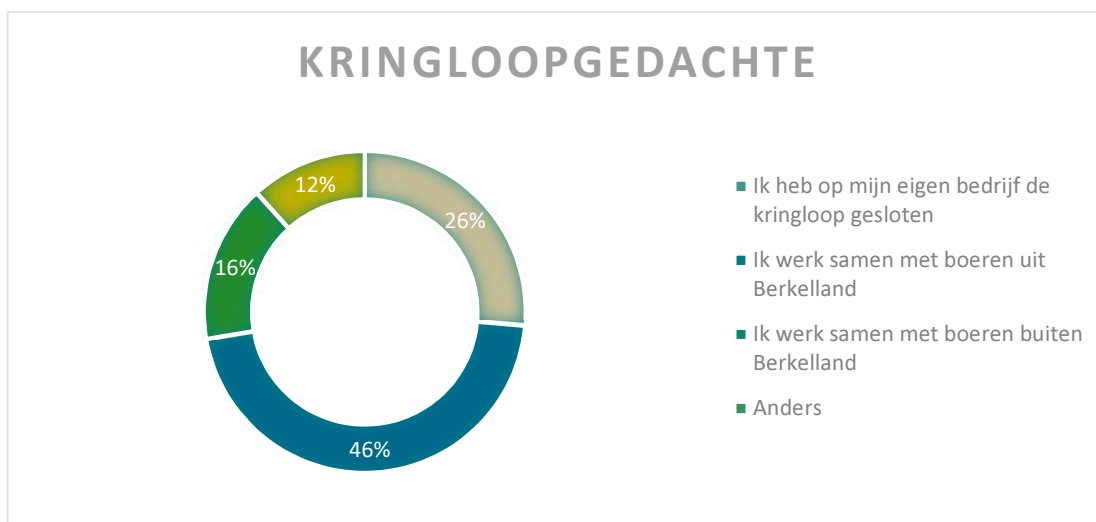
Uit bovenstaande diagram blijkt dat een groot deel geïnvesteerd heeft in zonnepanelen. Daarnaast beslaat ook de groep 'overig' een groot deel van de diagram. Deze groep bevat een grote diversiteit aan duurzaamheidsmaatregelen. Dit zijn onder andere de volgende zaken:

- Isolatie en LED verlichting;
- Warmtepomp;
- Zonneboiler;
- Agrarisch natuurbeheer;
- Warmteterugwinning;
- Frequentieregelaar.

Daarnaast geven ook nog een aantal ondernemers aan in de toekomst bezig te willen gaan met windmolens.

Kringloopgedachte

Hoe zelfvoorzienend de agrarische ondernemers al dan niet met boeren onderling of op eigen erf zijn, komt tot uiting in de kringloopgedachte. Tijdens de gesprekken is gevraagd of, en in hoeverre, de ondernemers hier mee bezig zijn. In figuur 3.2 hieronder is de beantwoording van deze vraag weergegeven.

Figuur 3.2 Kringloopgedachte

Uit de gesprekken blijkt dat 26% de kringloop op zijn eigen bedrijf gesloten heeft. 62% werkt samen met andere boeren om de kringloop te sluiten, waarvan 46% dat doet met boeren uit Berkelland en 16% met boeren buiten Berkelland. Daarnaast is er nog een percentage (12%) 'anders'. Dit zijn voor het grootste gedeelte ondernemers die de kringloop niet sluitend hebben omdat zij bijvoorbeeld mest moeten afvoeren. Daarnaast zijn er ook een aantal die samenwerken met boeren van zowel Berkelland als daarbuiten.

Leegstaande stallen en schuren

Leegstaande stallen en schuren zijn voor de gemeente Berkelland een belangrijk issue. Ondernijning van het platteland door criminaliteit in lege schuren komt steeds vaker voor. Om inzicht te verschaffen in de mate waarin lege stallen en schuren voorkomen, is dit tijdens de gesprekken aan bod gebracht.

Uit de 398 gesprekken die gevoerd zijn, geeft 72% (286 agrariërs) aan geen lege stallen of schuren te hebben. 18% daarvan is al gestopt met agrarische activiteiten en heeft óf geen stallen of schuren meer of heeft een andere invulling voor de stallen of schuren gevonden.

Daarnaast is er nog een percentage van 28% die wel leegstaande stallen en/of schuren heeft. Dit komt neer op 112 adressen. 42 hiervan zijn ondernemers die inmiddels gestopt zijn met agrarische activiteiten en 13 adressen zijn voornemens om binnen nu en 3 jaar te staken. De overige adressen zijn nog actief.

Er zijn echter ook ondernemers die nog actief zijn in de agrarische sector en toch stallen en/of schuren leeg hebben staan. In tabel 3.4 hieronder is uiteengezet in welke diergroepen deze ondernemers werkzaam zijn.

LEGE STALLEN EN/OF SCHUREN PER DIERGROEP		
<i>Diergroep</i>	<i>aantallen</i>	<i>%</i>
Akkerbouw	6	10,6
Jongvee	8	14,1
Rosé kalveren	1	1,7
Koeien (<80)	15	26,4
Koeien (80-200)	20	35,2
Zoogkoeien	1	1,7
Konijnen	1	1,7
Paarden	2	3,5
Kippen	1	1,7
Vleesvarkens (1.000-2.000)	1	1,7
Vleesvarkens (>2.000)	1	1,7

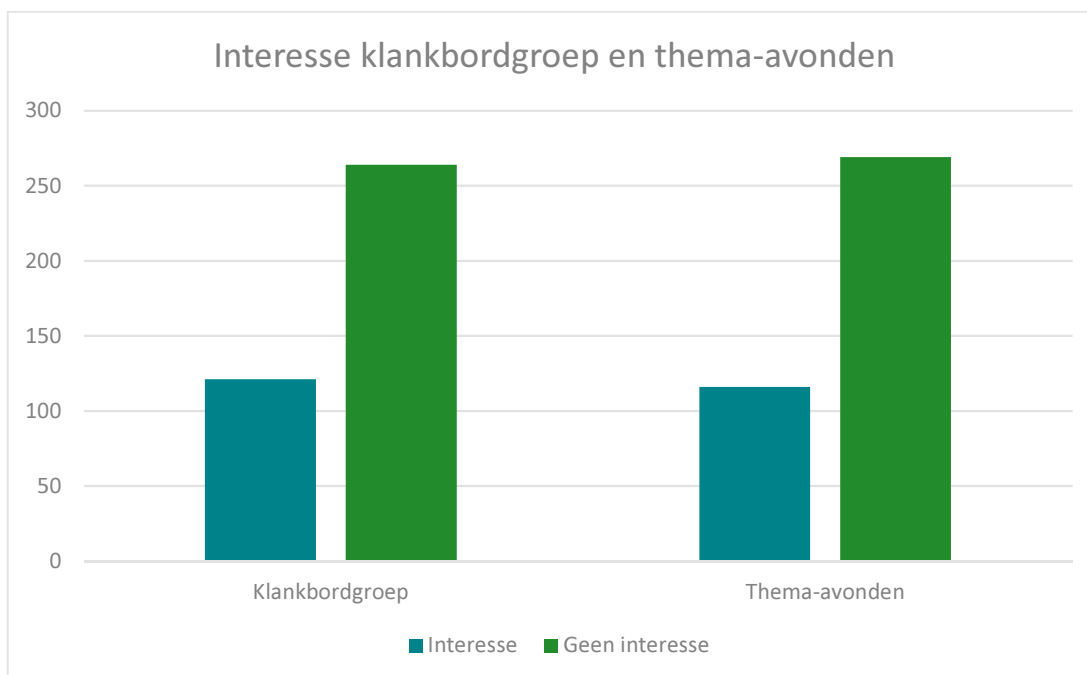
Tabel 3.5 Lege stallen en/of schuren per diergroep

Uit de tabel valt op te maken dat het gros zich bezighoudt met rundveehouderij.

Op 81% van deze leegstaande stallen en/of schuren bevindt zich nog asbest.

Klankbordgroep en thema-avonden

Om met elkaar het gesprek aan te kunnen gaan, is Gemeente Berckelland voornemens om klankbordgroepen te vormen en thema-avonden te organiseren. Tijdens de gesprekken is gepeild of hier behoefte aan is. In figuur 3.4 hieronder is dit schematisch weergegeven.

Figuur 3.3 Interesse klankbordgroep en thema-avonden

Van de 398 gesprekken die plaats hebben gevonden, geven 128 ondernemers aan dat zij behoefte hebben aan deelname in een klankbordgroep. 68 hiervan hebben ook behoefte aan thema-avonden.

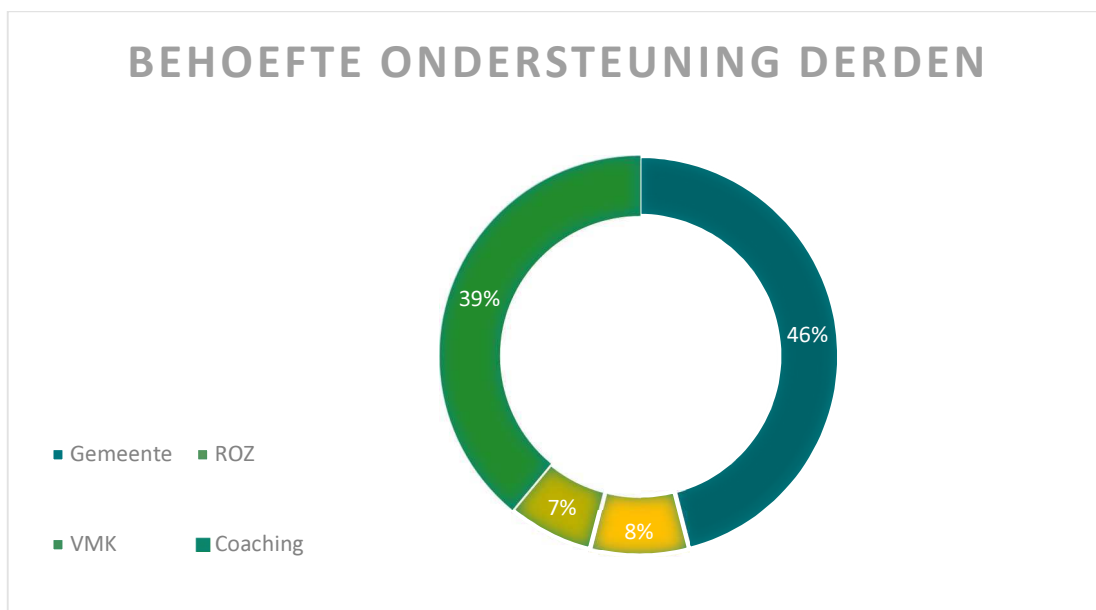
Van de 270 ondernemers die niet geïnteresseerd zijn in een klankbordgroep, zien 51 een thema-avond wel zitten. Dit komt samen op een totaal van 119 ondernemers die wel geïnteresseerd zijn in een thema-avond.

3.4 BENODIGDE ONDERSTEUNING

Eén van de doelen van Gemeente Berkelland om dit project uit te voeren is het welzijn van agrarische ondernemers, een duurzame en perspectiefvolle sector en een vitaal platteland. Soms spelen er vraagstukken die vragen om specifieke ondersteuning van derden.

Om hier een duidelijk beeld van te schetsen is allereerst geïnventariseerd of er vraagstukken spelen, en zo ja, welke vraagstukken er spelen. Daarbij is gekeken of er ondersteuning gewenst is van de gemeente, VMK, ROZ of agrarische coaching. In sommige gevallen is er van meerdere partijen ondersteuning gewenst.

In 165 gevallen (van de 398 gesprekken) blijkt dat er vraagstukken spelen waarbij ondersteuning van een derde partij gewenst is. In de diagram hieronder is dit schematisch weergegeven.

Figuur 3.3 Diagram behoefte ondersteuning derden

De aanleiding voor de vraag naar ondersteuning van derden heeft uiteenlopende redenen. In de tabellen hieronder zijn de meeste voorkomende vraagstukken en onderwerpen per partij weergegeven.

GEMEENTE

- Wat zijn de mogelijkheden rondom het bestemmingsplan?
- Wat zijn de mogelijkheden wat betreft een bedrijfswoning (eventuele splitsing en/of dubbele bewoning)?
- Wat zijn de mogelijkheden wat betreft rood-voor-rood?
- Aanspreekpunt voor agrarische vergunningen;
- Verbouwing/uitbreiding agrarische gebouwen.

Tabel 3.5 Vraagstukken voor gemeente Berkelland

VMK

- Mogelijkheden omtrent huishoudelijke hulp;
- Zorg voor kinderen met beperking;
- Alarmsysteem bij ongevallen van ouderen.

Tabel 3.6 Vraagstukken voor VMK

ROZ

- Wat zijn de financiële consequenties wat betreft het vroegtijdig uit de maatschap stappen?
- Mogelijkheden rondom financiële ondersteuning;
- Advies en financiële ondersteuning bij asbestsanering;
- Advies wat betreft invulling van lege stallen.

Tabel 3.7 Vraagstukken voor ROZ

AGRARISCHE COACHING

- Versterken van communicatie;
- Toekomstperspectief;
- Rouwverwerking;
- Bedrijfsbeëindiging;
- Bedrijfsovername;
- Relatieve problematiek;
- Burn-out, dreigende burn-out;
- Balans vinden in werk, privé en zorg.

Tabel 3.8 Vraagstukken voor een coach

In dit hoofdstuk zijn de uitkomsten van de vragenlijsten geanalyseerd. Naar aanleiding van de telefoongesprekken zijn er 398 keukentafelgesprekken gevoerd met zowel actieve (76%) als gestopte (24%) erfeigenaren. Dit betroffen voornamelijk melk- en jongveehouders, akkerbouwers en houders van paarden. De meerderheid van het aantal actieve erfeigenaren (56%) is voornemens om de huidige situatie voort te zetten. Een percentage van 37% wil graag groeien en 7% is voornemens om binnen 3 jaar te stoppen. Er is onder andere ook geïnventariseerd naar asbest en duurzaamheid. Er blijkt bij veel boeren nog asbest aanwezig te zijn, maar het gros geeft aan dat de verwachting is dat dit binnen 5 jaar gesaneerd is. Redenen van erfeigenaren om dit termijn niet te halen, zijn de financiën. Aan duurzaamheid wordt ook al het een en ander ondernomen. Een meerderheid is al bezig met zonnepanelen, LED verplichting en warmteterugwinning. Toch spelen er een aantal vraagstukken waar met name ondersteuning van de gemeente en van een coach gewenst is. Onderwerpen als vergunningen en mogelijkheden rondom een bestemmingsplan, vragen om hulp van de gemeente. Vragen rondom toekomstperspectief, bedrijfsbeëindiging en het vinden van balans in werk, privé en zorg vragen om de deskundigheid van een coach.

4. Algemene indruk

Het project heeft conform de aanpak uit paragraaf 2.4 plaatsgevonden. In deze paragraaf volgt een algemene indruk van het project welke is opgedaan door het team van Hogenkamp Agrarische Coaching.

Eerste contact

Het eerste contact met de doelgroep is zoals eerder genoemd telefonisch gelegd. Tijdens de belrondes blijkt dat de lijst met 771 aangeleverde adressen niet actueel is. Op veel adressen is al jaren geen agrarische activiteit meer, de bewoners zijn verhuisd of hebben inmiddels ruim de pensioenleeftijd bereikt. Ook een aantal actieve agrariërs wenst geen afspraak. Zij noemden als reden: “ik heb geen behoefte aan een gesprek”, “alles loopt goed”, “ik ben te druk” en “ik zie het nut er niet van in”. Een enkeling geeft aan, door eerdere negatieve ervaringen met de gemeente Berkelland, geen behoefte te hebben aan deze “bemoeienis”.

Reden om het gesprek wel aan te gaan, is omdat mensen er het nut van inzien, voor zowel de gemeente als voor zichzelf. Het zijn stuk voor stuk prachtige gesprekken met mensen die vol passie en liefde over hun (voormalige) werk als boer vertellen. Men is ook bezorgd. Er stoppen veel boeren om hen heen, ook mensen waar ze het totaal niet van gedacht hadden. Tegelijkertijd ervaart men de druk om direct te zorgen dat je in aanmerking komt voor de schaarse grond. Om te kunnen groeien heb je grond nodig. Zeker als de lijn van grondgebondenheid wordt voortgezet. Toch zijn het vaak de grotere bedrijven die meer kapitaal hebben of meer bij de bank kunnen laten financieren, om de grond (duur) te kopen. Dat er bedrijven in de omgeving stoppen, zorgt ook voor hoop. Er komt grond vrij. Ook verplaatsing wordt door een deel ervaren als een kans, in geval er een mooi bedrijf stopt en te koop komt.

Keukentafelgesprekken

Eenmaal aan de keukentafel gezeten, bleek dat de mensen zich goed hadden voorbereid. Vaak zaten alle betrokkenen aan tafel, hadden ze de brief nog een keer gelezen, de website van Hogenkamp Agrarische Coaching bekeken en voor zichzelf al wat vragen en opmerkingen genoteerd. Een enkeling was eerst wat achterdochtig of uitte ontevredenheid over de gemeente, maar in vrijwel alle gesprekken was de sfeer goed. Opvallend hoe openhartig ze vertellen over hun bedrijf, gezin, toekomstplannen en zorgen. Door er echt voor te gaan zitten, met elkaar te praten en naar elkaar te luisteren, komen toch andere zaken aan de orde dan ze gewend zijn. Als rode draad wordt aangegeven dat het zo fijn is dat de agrarisch coach snapt

wat er speelt op het boerenbedrijf en tegelijkertijd professioneel is, waardoor men zich vrij voelt om persoonlijke dilemma's te delen en waar nodig open te staan voor een coachingstraject.

Voor de meeste ondernemers zijn de keukentafelgesprekken een eerste kennismaking met professionele persoonlijke hulpverlening. Voor persoonlijke problematiek wendt men zich in het uiterste geval tot de huisarts. Deze stuurt op zijn beurt door naar de praktijkondersteuner of maatschappelijk werk, maar de ervaringen hiermee worden als negatief bestempeld. Enerzijds vanwege het gebrek aan kennis van de zorgen die ondernemerschap en de agrarische sector specifiek met zich mee brengen, anderzijds vanwege het sturende karakter van deze organisaties. "Ze weten allemaal wat wij zouden moeten doen, maar ze snappen niet dat dat juist ons probleem is: nog meer moeten". In de meeste gevallen waar er contact is geweest met de reguliere zorg is het om die reden gebleven bij één gesprek. "Ze begrijpt me niet". Ook wordt benoemd dat huisartsen niet doorverwijzen, maar de boer met slaaptabletten of antidepressiva naar huis sturen. Ook hier voelt de boer zich miskent. "Nu kan ik wel slapen, maar mijn probleem is er niet mee opgelost".

Het fysiek bezig zijn, zorgen voor vee en gewas, zelfstandig ondernemerschap en de vrijheid zorgen voor voldoening. Maar de wet- en regelgeving en de negatieve publieke opinie doen afbreuk aan het werkplezier. Over het algemeen is men actief bezig met kringlooplandbouw en met duurzaamheid. Naast kostenbesparing vindt men het ook vanzelfsprekend: "Als boer zorg je goed voor je omgeving".

Boeren houden van de natuur. Zij zijn degene die met de seizoenen werken en daar ook afhankelijk van zijn. Zij zetten zich in voor de vruchtbare kringloop en willen duurzaam werken. Men gaat zorgzaam om met het milieu, omdat niet alleen de huidige generatie, maar ook toekomstige generaties daar afhankelijk van zullen zijn.

Veel agrariërs geven aan dat ze graag erkenning en waardering willen voor hun werk en voor het product dat ze produceren. In Nederland worden hier hoge eisen aan gesteld. Voor de boer betekent dit dat ze constant moeten inspelen op milieu- en welzijnsnormen, zoals ruimte, voeding en gezondheid van het dier. Dit vereist ondernemerschap en vakkennis van een boer. Je merkt tijdens de gesprekken dat een boer trots is op zijn product en dat hij hier hard voor werkt. Het schaadt hen dan ook dat ze via de media geregeld in een slecht daglicht komen te staan en dat de goede kanten te weinig worden belicht.

De meeste mensen zijn bekend met de mogelijkheden binnen de gemeente en weten de weg te vinden wanneer ze een vraag hebben of informatie nodig zijn. De gemeente Berkelland wordt door het grootste deel van de bezochte erfeigenaren ervaren als een toegankelijke gemeente.

Leefbaarheid op het platteland

Een veelvoorkomende opmerking vanuit de bezochte boeren is dat ze het fijn zouden vinden dat er meer leefbaarheid voor jonge mensen op het platteland komt. Een deel noemt dat ze het fijn zouden vinden als één van de kinderen, door middel van woningsplitsing, rood-voor-rood of een extra bedrijfswoning op het erf zou kunnen komen wonen. Een deel geeft aan dat er in de dorpen meer ruimte zou moeten zijn voor starterswoningen.

Fosfaatwetgeving

Het meest besproken onderwerp tijdens de keukentafelgesprekken betreft de gevolgen van de fosfaatwetgeving. Op 1 april 2015 is het melkquotum afgeschaft. Door veel melkveehouders werd deze dag als 'Bevrijdingsdag' ervaren. De overheid verwachtte op deze wijze de boer een betere concurrentiepositie te verschaffen op de exportmarkt. Vergunningen werden afgegeven, banken verstrekten de financiering en het netwerk rondom de agrarische sector juicht uitbreiding toe. Honderden miljoenen werden gespendeerd om aan de groeiende wereldvraag te voldoen. Melkveehouders breidden hun bedrijf uit met enkele koeien tot honderden koeien. Helaas is de blijdschap in de sector van korte duur. De enorme toename van het aantal koeien brengt een fosfaatoverschot met zich mee. Korte tijd na het afschaffen van het melkquotum introduceert de overheid om deze reden het fosfaatreductieplan. Het aantal koeien wat een melkveehouder in de stal had op 2 juli 2015 wordt als basisaantal gehanteerd en daarop wordt een generieke korting van 8,3% gehanteerd. Deze regel treft alle melkveehouders, ook degene die niet zijn gegroeid in omvang. Echter voor de melkveehouders die voornemens waren om te groeien is dit plan dramatisch uitpakend. De meeste stallen waren op deze datum nog in aanbouw, waardoor deze melkveehouders met torenhoge investeringen en de bijbehorende financiering kampen, maar het bijbehorende aantal koeien niet mogen houden. Dit heeft invloed op de inkomsten van iedere melkveehouder. Een deel heeft inmiddels fosfaatrechten bij gekocht, maar heeft dit echter betaald uit reserves die voor andere doeleinden bestemd waren, waaronder het pensioen van de oudere generatie of asbestverwijdering. Niet iedereen beschikt over deze reserves en een deel voert nog steeds rechtszaken om alsnog hun gelijk te halen. Een ander deel berust in hun lot en probeert door kosten te besparen of verkoop van grond hun inkomsten weer op pijl te krijgen. Tot slot is er nog een groep die wacht met fosfaatrechten kopen, omdat er nog geen duidelijk bestaat over een overnamekandidaat.

Onderscheid qua omvang van de bedrijven

De bedrijven die bezocht zijn, zijn qua omvang uiteenlopend. Zo zijn er kleine en grote bedrijven, maar ook familiebedrijven met en zonder medewerkers. Elke groep wordt hieronder nader toegelicht.

Familiebedrijven met medewerkers

De agrariërs met de grote bedrijven zien de toekomst veelal positief tegemoet. Deze (jonge) boeren hebben een duidelijke visie en stralen ondernemerschap uit. Ze zijn flexibel en gaan mee in de ontwikkelingen en uitdagingen die op hun pad komen.

Familiebedrijven zonder medewerkers

De agrariërs met de middelgrote bedrijven uiten de meeste zorgen over de toekomst. Ze hopen op betere tijden, echter kunnen dit veelal niet onderbouwen. Deze categorie heeft rond de 80-120 koeien. In veel gevallen is het inkomen uit het bedrijf niet voldoende om van te leven. Er wordt geleefd van het inkomen van de partner die buitenshuis werkt en soms heeft ook de ondernemer een parttime baan naast de boerderij. In hoeverre het agrarisch bedrijf bijdraagt aan het gezinsinkomen was geen onderzoeksvraag.

Binnen de groep met middelgrote bedrijven is een tweedeling te zien in de praktijk, niet gebaseerd op het aantal koeien, maar op de mate van modernisering van het bedrijf.

- a) De groep met een verouderde stal en afgeschreven machinepark. Om te kunnen groeien moet er eerst veel geïnvesteerd worden, vaak in combinatie met asbestsanering. Ze houden het nu financieel vol omdat ze op dit moment een lage financieringslast hebben. De toekomst is echter onzeker. Het is nog maar de vraag of het bedrijf over enkele jaren nog rendabel is. Dit is voor de huidige boer, maar zeker voor zijn eventuele opvolger een punt van zorg.
- b) De groep met een up-to-date bedrijf, maar de stal niet vol vanwege de fosfaatwetgeving. De hoge financiering, gebaseerd op de melkopbrengst van een volle stal, zorgt voor hoge lasten. Hierdoor is het voor velen moeilijk om het hoofd boven water te houden, laat staan dat er mogelijkheden zijn om fosfaatrechten of grond aan te kopen.

Kleine bedrijven

Onder de bedrijven die als 'actief' zijn aangemerkt is een groot aantal dat jongvee opfokt voor zichzelf of voor een andere agrariër middels een voergeldconstructie. De meeste van deze jongvee-opfokkers zijn inmiddels gepensioneerd en al jaren geleden gestopt met hun eigen melkveetak. De opbrengsten zijn een leuke aanvulling op de AOW. Een enkele 'jongere' houdt jongvee en heeft daarnaast een baan in loondienst. Het jongvee levert niet voldoende op om van te leven. Vaak wordt het als hobby bestempeld en als een financieel extraatje. Ook is er een groep die zichzelf nog als actief agrariër beschouwt vanwege de aanwezige paarden, schapen, zoogkoeien, vleesvee of akkerbouw. Deze groep is echter veelal gepensioneerd of

heeft een baan buitenshuis. Deze groep geeft een vertekend beeld van het aantal actieve bedrijven. De aanwezige dieren of akkerbouw worden op deze locaties hobbymatig gehouden. De reden die mensen noemen voor het nog aanwezig zijn van de milieuvergunning en agrarische bestemming is fiscaal niet willen afrekenen of de hoop dat er ooit nog weer een agrarisch bedrijf op hun locatie zal gevestigd worden.

Gestopte agrariërs

Agrariërs die langere tijd geleden gestopt zijn met hun bedrijf ervaren het stoppen als een opluchting. Het heeft hun rust gegeven en de tijd om andere activiteiten te ontplooien. Ze herinneren zich nog wel de stilte op het erf nadat het vee vertrokken was. Enerzijds doordat er geen activiteiten meer in de stal zijn, anderzijds doordat de aanloop op het bedrijf vanuit het netwerk stagneert.

Agrariërs die recent gestopt zijn met hun bedrijf ervaren het stoppen niet als een opluchting. Ze ervaren het stoppen als een rouwproces en zijn onzeker over de toekomst met betrekking van het vinden van een inkomstenbron waar ze tevens plezier uit kunnen halen. De agrariërs die een baan in loondienst hebben aanvaard missen de vrijheid van het ondernemerschap. Een deel van de recent gestopte agrariërs kampt nog met de naweeën van de financiële problematiek die veelal de reden van het stoppen was. Ze willen graag blijven wonen, maar weten niet hoe ze dit financieel gaan realiseren. Verkoop van grond is voor een deel een optie. Het valt op dat dit niet voor iedereen vanzelfsprekend is. "Een boer verkoopt toch geen grond!"

Zowel de boer die al langere tijd gestopt is, als de boer die recent gestopt is vertelt: "Was er maar een agrarisch coach voor ons geweest, rondom het stoppen. Wat hadden we daar veel aan kunnen hebben". Vooral het onbegrip vanuit de omgeving wordt ervaren als miskenning. "Iedereen is blij voor ons, maar niemand snapt ons verdriet om het verlies. Dus dat laten we dan ook maar niet zien".

Toekomstperspectief

Waar de oudere generatie de wet- en regelgeving als een persoonlijke bedreiging ervaart, zien we dat de jongere generatie hier gemakkelijker mee omgaat en het meer als een gegeven ziet dat de toekomst gepaard gaat met steeds strengere eisen op het gebied van dier- en milieuwelzijn.

Een veel besproken onderwerp is de zorg rondom overname van het bedrijf. Op veel bedrijven is er geen overnamekandidaat binnen de familie, is het bedrijf te klein om over te nemen of wordt overname afgeraden door de ouders vanwege de druk die ze zelf ervaren vanuit de wet-

en regelgeving en vanuit de maatschappij. Over overname buiten de familie of het opstarten van een andere onderneming op de agrarische locatie wordt weinig nagedacht of gesproken.

De onzekerheid over de toekomst en de mogelijkheid van overname legt veel bedrijven stil qua ondernemerschap. De zorg of grote investeringen nog wel rendabel zijn zorgt ervoor dat asbest blijft liggen en investeringen in duurzaamheid, innovatie en automatisering uitgesteld worden.

Een kleine greep uit zorgen die regelmatig uitgesproken worden, zijn hieronder weergegeven:

ZORG OVER AGRARISCHE SECTOR

▪ “Kleine boeren houden het hoofd niet boven water. Het moet allemaal groter.”	▪ “De westerlingen maken de dienst uit op het platteland.”
▪ “Kostbare landbouwgrond wordt opgeofferd aan zonneparken.”	▪ Zonneparken zijn onze redding, alleen de buurt accepteert deze keuze niet.”
▪ “Leegstand en verpaupering, de jeugd trek weg, winkels sluiten. Vergrijzing ligt op de loer.”	▪ We mogen de bermen niet meer maaien van de gemeente. Het onkruid tiert welig.”
▪ “Ben je dáár al geweest? Daar is echt hulp nodig.”	▪ “Het is zo moeilijk om toe te geven dat het niet meer kan.”
▪ “Wat hebben we lang gewacht met hulp van buitenaf aanvaarden.”	▪ “Hoe weten we of zonnepanelen niet het nieuwe asbest is?”
▪ “Ik moet wel groeien, anders kan ik de kostprijs niet meer betalen.”	▪ “Iedere investering heeft een lange terugverdientijd. Hier houdt de overheid helaas geen rekening mee met het lanceren van weer nieuwe eisen.”
▪ “Ik ben een slaaf van mijn eigen bedrijf.”	▪ “Ik raad mijn kinderen niet aan om het bedrijf over te nemen. Hard werken voor weinig geld.”
▪ “De gemeente moet geen museum van het buitengebied willen maken.”	
▪ “De gemeente moet ruimte blijven geven voor ondernemerschap op het platteland.”	
▪ “Het zou soepeler moeten zijn om een boom te kappen, in ruil voor een nieuw boom op een geschiktere plek.”	
-

Waardering voor het project

Er is veel waardering uitgesproken over het initiatief van de gemeente om de keukentafelgesprekken aan te bieden. Mensen hebben het als prettig ervaren om op een persoonlijke wijze te spreken over zichzelf en hun bedrijf. De neutraliteit, onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de coaches van Hogenkamp Agrarische Coaching wordt veelal benoemd als reden dat men zich vrij voelt om persoonlijke verhalen te delen. Het team van Hogenkamp

Agrarische Coaching wordt dankzij de keukentafelgesprekken en richting de toekomst gezien als een verbindende schakel tussen de gemeente en het platteland.

In dit hoofdstuk is de algemene indruk beschreven die de teamleden van Hogenkamp Agrarische Coach tijdens het project hebben opgedaan. Redenen waarom erfeigenaren bereidt waren een gesprek aan te gaan, was omdat ze het nut ervan inzagen. Er volgden prachtige gesprekken waarin boeren vol liefde en passie vertelden over hun werk, maar er is ook bezorgdheid. Er zijn onzekerheden door collega's die gestopt zijn, maar ook door de ingevoerde fosfaatwetgeving. Wet- en regelgeving en negatieve publieke opinie doen afbreuk aan het werkplezier. Er is veel waardering uitgesproken over het initiatief van de gemeente om dit project uit te voeren. Men heeft het als prettig ervaren om op een persoonlijke wijze te spreken over zichzelf en over het bedrijf met het team van Hogenkamp Agrarische Coaching.

5. Conclusie en aanbeveling

In hoofdstuk 1 zijn de actualiteiten in de agrarische sector aan bod gekomen. Wet- en regelgeving en maatschappelijke druk zijn o.a. factoren die een grote rol spelen binnen het agrarische bedrijf en maakt derhalve het toekomstperspectief onzeker.

De uitvoering van het project 'Agrarische sector naar een volgende fase' is in hoofdstuk 2 nader uiteengezet. Het doel van het project is een goed beeld verkrijgen van de stand van zaken binnen de agrarische sector van de Gemeente Berkelland en te weten komen wat er op de boerenerven speelt. Derhalve stond in dit onderzoek de volgende vraag centraal:

'Wat zijn voor de gemeente Berkelland belangrijke inzichten en passende acties die bijdragen aan het welzijn van agrarische ondernemers, een duurzame en perspectievolle sector, alsmede een vitaal buitengebied?'

Om een antwoord hierop te krijgen is de volgende werkwijze gehanteerd: er zijn naar aanleiding van een introducerende brief telefoongesprekken gevoerd en dit werd, waar gewenst, gevolgd door een keukentafelgesprek. Hierbij is geïnventariseerd welke problematiek of vraagstukken er spelen en welke ondersteuning hierbij gewenst is.

In hoofdstuk 3 zijn de uitkomsten van de vragenlijsten geanalyseerd. Naar aanleiding van de telefoongesprekken zijn er 398 keukentafelgesprekken gevoerd met zowel actieve (76%) als gestopte (24%) erfeigenaren. Dit betroffen voornamelijk melk- en jongveehouders, akkerbouwers en houders van paarden. De meerderheid van het aantal actieve erfeigenaren (56%) is voornemens om de huidige situatie voort te zetten. Een percentage van 37% wil graag groeien en 7% is voornemens om binnen 3 jaar te stoppen. Er is onder andere ook geïnventariseerd naar asbest en duurzaamheid. Er blijkt bij veel boeren nog asbest aanwezig te zijn, maar het gros geeft aan dat de verwachting is dat dit binnen 5 jaar gesaneerd is. Redenen van erfeigenaren om deze termijn niet te halen, zijn de financiën. Aan duurzaamheid wordt ook al het een en ander ondernomen. Een meerderheid is al bezig met zonnepanelen, LED verplichting en warmteterugwinning. Toch spelen er een aantal vraagstukken waar met name ondersteuning van de gemeente en van een coach gewenst is. Onderwerpen als vergunningen en mogelijkheden rondom een bestemmingsplan, vragen om hulp van de gemeente. Vragen rondom toekomstperspectief, bedrijfsbeëindiging en het vinden van balans in werk, privé en zorg vragen om de deskundigheid van een coach.

Hoofdstuk 4 beschrijft de algemene indruk die de teamleden van Hogenkamp Agrarische Coach tijdens het project hebben opgedaan. Er werden tijdens de keukentafelgesprekken

prachtige gesprekken gevoerd waarin boeren vol liefde en passie vertelden over hun werk. Maar er is ook bezorgdheid. Bezorgdheid door collega's die gestopt zijn, maar ook door de ingevoerde fosfaatwetgeving. Tevens doen wet- en regelgeving en negatieve publieke opinie doen afbreuk aan het werkplezier. Er is veel waardering uitgesproken over het initiatief van de gemeente om dit project uit te voeren. Men heeft het als prettig ervaren om op een persoonlijke wijze te spreken over zichzelf en over het bedrijf tegen het neutrale, onafhankelijke en onpartijdige team van Hogenkamp Agrarische Coaching.

Concluderend kunnen, met het oog op de beantwoording van de centrale vraag van dit project, de volgende aanbevelingen worden gedaan:

- **Organiseer klankbordavonden;**
128 boeren hebben aangegeven mee te willen werken aan een klankbordgroep waarbij de gemeente met agrarisch ondernemers overlegt over de toekomst van het platteland. Er blijkt dat er diversen vraagstukken spelen die ondersteuning vragen van de gemeente. Tijdens deze bijeenkomsten is gelegenheid om vraagstukken op te helderen.
- **Organiseer bijeenkomsten voor specifieke doelgroepen;**
Het blijkt dat zowel onder stoppende als onder actieve agrariërs behoefte is aan specifieke bijeenkomsten voor de problematiek waar zij tegen aan lopen. Voorbeelden hiervan zijn rouwverwerking rondom stoppen, persoonlijke ontwikkeling voor groeiende ondernemers, het opzetten van een tweede tak etc.
- **Organiseer netwerkbijeenkomsten**
Huisartsen en erfbetreders hebben behoefte aan informatie over het omgaan met persoonlijke dilemma's op het platteland.
- **Onderzoek en informeer inzake extra woningbouw op het platteland;**
Tijdens de keukentafelgesprekken is vaak aan bod gekomen dat er zorgen zijn de vergrijzing van het platteland. Wat zijn de mogelijkheden voor het creëren van extra woningen op het platteland.
- **Onderzoek naar de mogelijkheden om boeren weer het bermonderhoud toe te kennen;**
Veel boeren hebben aangegeven dat ze graag zelf weer de bermen zouden willen onderhouden vanwege de netheid en de veiligheid rondom de uitritten van de erfpercelen.
- **In dienst houden van contactpersonen voor het buitengebied / wonen**
De agrariër heeft behoefte aan een vaste contactpersoon binnen de gemeente. Deze persoon kan op inhoudelijk vlak de bewoners van het platteland de weg wijzen binnen de mogelijkheden van de gemeente Berkelland. Mirjam Mellink wordt op veel adressen positief benoemd als aanspreekpunt bij inhoudelijke vraagstukken.

- **Onafhankelijke vertrouwenspersoon voor de bewoners van het platteland;**

Veel boeren hebben aangegeven dat ze het fijn zouden vinden om ook in de toekomst een onafhankelijk en professioneel persoon te kunnen benaderen bij persoonlijke dilemma's. Biedt de bewoners van het platteland de mogelijkheid om gebruik te maken van de vertrouwenslijn voor de agrarische sector. De vertrouwenslijn wordt bemand door het team van Hogenkamp Agrarische Coaching. Dit kan via een onderhoudscontract voor een X aantal uren per maand.

Bijlagen

I. Verzonden brief

II. Vragenlijst

1. Verzonden brief

Onderstaande brief is verzonden naar agrarisch ondernemers in de Gemeente Berkelland ter aankondiging van het project.

Aan de eigenaar van onderstaand agrarisch
bedrijf

C: M.G. Mellink
T: 0545-250 250
E: info@gemeenteberkelland.nl
Bezoekadres: Marktstraat 1, Borculo

Zaaknummer :
Onderwerp : Onderzoek vitaliteit agrarische sector Berkelland
Verzonden :

Geachte heer/mevrouw,

De agrarische sector heeft te maken met, zich snel opvolgende, maatschappelijke ontwikkelingen. De gemeente Berkelland hecht er waarde aan om de situatie van de agrariërs binnen haar gebied nader in beeld te brengen en te inventariseren op welke wijze zij kan bijdragen aan een gezonde sector.

Daarom biedt de gemeente Berkelland in eerste instantie alle veehouders kosteloos een vertrouwelijk keukentafelgesprek aan. Deze gesprekken worden gevoerd door Hogenkamp Agrarische Coaching. Zij zijn uitstekend bekend met de Gelderse agrarische sector. De gesprekken zijn vertrouwelijk, waardoor er ook gelegenheid is om uw persoonlijke situatie te bespreken.

Aan de hand van deze keukentafelgesprekken krijgt de gemeente Berkelland de situatie binnen de agrarische sector beter in beeld. Daardoor kan zij beter afstemmen op uw behoeften, belangen en opties. Het project wordt gefinancierd door de gemeente Berkelland en de provincie Gelderland en zal in oktober opgestart worden. Binnenkort belt Hogenkamp Agrarische Coaching u om te vragen of u open staat voor een gesprek. Zij zullen dan met u een afspraak inplannen. U houdt zelf de regie over het gesprek en het eventuele vervolg. U krijgt de mogelijkheid om aan te geven of u behoefte heeft aan informatie op het gebied van beleids- en financiële vraagstukken of begeleiding op het gebied van zorg- of coachingsvraagstukken.

Indien u vooraf en/of naar aanleiding van deze brief vragen heeft, kunt u contact opnemen met Paulien Hogenkamp 06-10762294 of per mail info@agrarischecoaching.nl

Met vriendelijke groeten,
namens burgemeester en wethouders van Berkelland

M.G. Mellink
Contactpersoon Buitengebied

Kopie aan:
- Archief

Gemeente Berkelland, Postbus 200, 7270 HA BORCULO T: 0545-250 250 E: info@gemeenteberkelland.nl
www.gemeenteberkelland.nl, Bank Nederlandse Gemeenten: IBAN: NL35BNGH0285112600 BIC: BNGHNL2G

II. Vragenlijst

Bij de keukentafelgesprekken is onderstaande vragenlijst gehanteerd.

Vragenlijst project agrarische sector naar de volgende fase

Naam

Huisnr. + postcode

zonder spatie of andere tekens. Dus huisnr. 88 en postcode 7642 AH wordt: 887642AH

Welke hoofddiergroep heeft u?

Welke hoofddiergroep heeft u?

Alleen invullen indien er sprake is van meerdere hoofdtakken

Hoe ziet uw bedrijfsmatige toekomst eruit?

Heeft u asbest op uw daken?

Toelichting m.b.t. asbest op daken

Indien 'ja' ingevuld, lukt dit voor 2024? Indien dit niet lukt, wat is er (behalve bv leningen) nodig van de gemeente?

Bent u op uw bedrijf al bezig met duurzaamheidsmaatregelen?

Nee

Met welke duurzaamheidsmaatregelen bent u bezig of bent u voornemens om bezig te gaan in de toekomst?

Toelichting m.b.t. duurzaamheidsmaatregelen

Indien 'overig' is ingevuld, licht hieronder verder toe.

Werkt u samen met andere agrariërs volgens de kringloopgedachte?

Toelichting m.b.t. kringloopgedachte

Indien 'anders' is ingevuld, licht hieronder verder toe

Heeft u lege stallen of schuren?

Nee

Toelichting m.b.t. lege stallen of schuren

Indien ja, vul onderstaande vragen in.
Worden de stallen verhuurd aan derden?

Toelichting m.b.t. lege stallen of schuren

Wilt u ze in de toekomst slopen?

Toelichting m.b.t. lege stallen of schuren

Heeft u hierbij ondersteuning nodig?

Wilt u deelnemen aan een klankbordgroep waarin de gemeente met agrarische ondernemers overlegt over de toekomst van het platteland?

Nee

Heeft u interesse om tijdens een thema-avond in contact gebracht te worden met boeren uit Berkelland die graag samenwerken?

Nee

Heeft u ondersteuning nodig (1):

Toelichting m.b.t. ondersteuning (1)

Licht bovenstaande keuze toe

Heeft u ondersteuning nodig (2):

Alleen invullen indien er sprake is van meerdere verzoeken

Toelichting m.b.t. ondersteuning (2)

Licht bovenstaande keuze toe

